

dan Bağdat'a getirmiştir. Huneyn b. İshak ile Sâbit b. Kurre onun için birçok eseri Arapça'ya tercüme etmişler, ayrıca Sâbit b. Kurre onun telif ettiği eserleri de gözden geçirerek gerekli düzeltmeleri yapmıştır. Diğer kardeşlerden Ahmed b. Mûsâ mühendislik ve mekanik (hiyel) alanlarında uzman olmuş, Hasan ise büyük bir geometri bilgini olarak ün kazanmıştır.

Çeşitli sahalarda kullanılan otomatik cihazlara karşı büyük bir ilgi duyan Halife Mûtevekkil-Alellah (847-861) zamanında bu üç kardeş çok önemli kişiler haline gelmişlerdir. Bunlar servetlerinin önemli bir kısmını müsbet ilimlerin gelişmesine harcamışlar, Bizans'a adamlar göndererek çok büyük paralar karşılığında ilmi kitaplar satın almışlar ve bu arada Bizans'tan Kustâ b. Lûkâ'yı da Bağdat'a getirtmişlerdir. Ayrıca ayda 500 dinar ödeyerek Beytülhikme'de özellikle Huneyn b. İshak ve Sâbit b. Kurre'ye tercümeler yaptırmışlardır. Benî Mûsâ'nın çeşitli sebeplerden dolayı meşhur filozof Kindî'ye karşı büyük bir kin besledikleri ve bir yoluyla bularak kütüphanesine el koydukları, fakat Kindî'nin bir matematik formülünü çözme karşılığında kütüphanesini tekrar elde ettiği bilinmektedir.

Halife Me'mûn dünyanın enlem ve boy-lamını ölçmek üzere Benî Mûsâ'yı görevlendirmiş, onlar da bir grup bilginle birlikte biri Bağdat'ın kuzeyindeki Sincar ovasında, diğeri de güneydeki Küfe ovasında iki ayrı ölçüm yapmışlardı. Bunun için belirli bir noktada kutup yıldızının

yüksekliği tesbit edilerek bir derece artıncaya kadar kuzeye yürünmüş, aynı deney güney yönünde de tekrarlanmıştı. Sonuçta bir derecelik açıya tekabül eden mesafenin $106 \frac{2}{3}$ km. olduğu anlaşılmış, bir meridyen yayı 360 derece olduğuna göre dünyanın çevresinin $360 \times 106 \frac{2}{3} = 38.400$ km. olduğu tesbit edilmiştir (bk. İbn Hallikân, V, 162-163).

Eserleri. Benî Mûsâ'nın eserlerinin tamamı günümüze kadar gelmemiştir. İbnü'n-Nedîm'in (*el-Fihrist*, s. 378-379) ve İbnü'l-Kiftî'nin (*İḥbârü'l-'ulemâ*, s. 208) verdikleri listelerdeki kitapların hepsi onlara ait olmayıp bazıları Huneyn b. İshak ile Sâbit b. Kurre'nin tercüme veya telifleridir. Benî Mûsâ'ya isnat edilen eserlerin kardeşlerden hangisi tarafından yazıldığı kesin olarak ortaya konulamamakta, çoğunun üçü veya ikisi tarafından birlikte, bazılarının ise içlerinden biri tarafından yazılmış olduğu sanılmaktadır (İA, VIII, 660). Bu kitapların en önemlileri şunlardır: 1. *Kitâbü'l-Hiyel*. Mekanik ilmine dair önemli bir eser olup Vatikan (nr. 317), Gotha (Ahlwardt, nr. 5562; Pertsch, nr. 1349) ve Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 3474) kütüphanelerinde üç yazma nüshası mevcuttur. Almanca'ya kısmî (Sarton, I, 561), İngilizce'ye ise Donal R. Hill tarafından tam bir çevirisi yapılmıştır (*The Book of Ingenious Devices [Kitâb al-Hiyâl] by the Banû [Sons of] Mûsa bin Shâkir*, London 1979; eserin mekanik tarihindeki ve özellikle su mühendisliğindeki yeri için bk. Hauser-Wiedemann, *Isl*, s. 55-93, 268-291; Hill, *Proceedings of the First International Symposium ...*, II, 222-237). 2. *Kitâbü Ma'rifeti mesâḥati'l-eşkâli'l-basîṭa ve'l-kürîyye*. Kürelerin ölçülmesi, açının üç eşit parçaya bölünmesi ve iki kemiyet arasındaki orantı konularını ihtiva eden eser Gherardo da Cremona tarafından Latince'ye çevrilmiştir (*Der liber trium fratrum de geometria*, Halle 1885). Kitabın Arapça neşri de vardır (Haydarâbâd 1940; yazma nüshaları için bk. Sezgin, V, 251-252). 3. *Kitâb fi'l-Karastûn*. Terazi ve ölçme teorileriyle ilgili önemli bir eserdir (İbnü'n-Nedîm, s. 379). 4. *Kitâbü'l-Maḥrûṭât*. Koni kesitleri hakkında yazılmış bir eserdir. Bazı kaynaklara göre bu eser Pergeli Apollonios'un *Konika* adlı eserinin Hilâl el-Himsî ve Sâbit b. Kurre tarafından yapılan Arapça çevirisine dayanmaktadır (nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 383; Benî Mûsâ'nın bunların dışında kaleme aldıkları söyle-

nen diğer eserleri için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 238-241; *Suppl.*, I, 383; Sezgin, V, 251-252; VI, 147-148; VII, 129-130).

BİBLİYOGRAFYA:

The Book of Ingenious Devices (Kitâb al-Hiyâl) by the Banû (Sons of) Mûsa b. Shâkir (trc. D. R. Hill), Bostan-London 1979; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 378-379; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ*, s. 208; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 162-163; Suter, *Die Mathematiker*, s. 20-21; a.mlf., "Über die Geometrie der Söhne des Mûsâ ben Shâkir", *Bibliotheca Mathematica*, III/3, Leipzig 1902, s. 259-272; Şerefeddin [Yaltkaya], *Meşâhîr-i Mühendisîn-i Arabdan Benî Mûsâ'nın Terceme-i Halleri: Bazı Ameliyyât-ı Mahsûsaları*, İstanbul 1323; F. Hauser, "Über das Kitâb al-Hiyâl-das Werk über die sinnreichen Anordnungen der Banû Mûsa", *Abhandlungen zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Medizin*, Erlangen 1922; a.mlf. — E. Wiedemann, "Über Trinkgefäße und Tafelaufsätze nach al-Gazari und den Banû Mûsâ", *Isl*, sy. 8 (1918), s. 55-93, 268-291; Brockelmann, *GAL*, I, 238-241; *Suppl.*, I, 382-383; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara 1960, s. 92-94; Sezgin, *GAS*, V, 246-252; VI, 147-148; VII, 129-130; Donald R. Hill, "Medieval Arabic Mechanical Technology", *Proceedings of the First International Symposium for the History of Arabic Science*, Halep 1976, II, 222-237; a.mlf., "The Banû Mûsa and their Book of Ingenious Devices", *History of Technology*, II, London 1977, s. 39-75; Sarton, *Introduction*, I, 560-561; J. al-Dabbagh, "Banû Mûsâ", *DSB*, I, 443-446; Atilla Bir, "Banu Musa'nın 'Kitab al-Hiyâl' Adlı Eserindeki Otomatik Kontrol Düzenleri", *I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi 14-18 Eylül 1981*, İstanbul 1982, s. 85-92; M. Steinschneider, "Die Söhne des Mûsâ ben Shâkir", *Bibliotheca Mathematica*, I, Leipzig 1887, s. 44-48, 71-75; J. Ruska, "Mûsâ", *IA*, VIII, 660; D. Pingree, "Banû Mûsâ", *Elr*, III, 716-717.

KÂZİM ÇEÇEN — ATILLA BİR

BENÎ MUSTALİK GAZVESİ

(غزوة بنى مصطلق)

Mekkeli müşriklerin müttefiki olan Benî Mustalik'e karşı Hendek Gazvesi'nden (5/627) kısa bir süre önce tertip edilen gazve (bk. MUSTALİK).

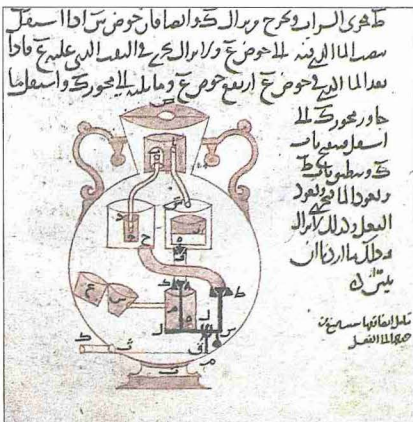
BENÎ SASRÂ

(بنو صصرى)

Birçok âlim ve devlet adamı yetiştiren Şamlı bir aile.

Ailenin ismi, klasik kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Sasrâ adındaki atalarından gelmektedir. Sasrâ kelimesi Sasrî, Sasarî, Sasarrî, Sasarrâ, Sa-

Benî Mûsâ kardeşler tarafından yazılan *Kitâbü'l-Hiyel*'in resimli bir sayfasından ayrıntı (TSMK, III. Ahmed, nr. 3474, vr. 35^b)

surâ, Sasurrâ gibi değişik şekillerde telaffuz edilmiş, hatta harflerin noktasız yazılması sebebiyle Sa'râ, Saffrâ ve Misrî olarak yanlış okunmuş, ancak incelemeler sonucunda doğrusunun Sasrâ olduğu anlaşılmıştır. Ailenin menşei hakkında bilgi bulunmamakla birlikte mensuplarının biyografilerinde rastlanan Rebaî, Tağlibî (bazı kaynaklarda yanlış olarak Sa'le-bî) ve Beledî nisbeleri bu hususta bir fikir vermektedir. Beled, Diyârırebîa bölgesinde Musul civarında bir yerleşim merkezidir. Tağlib ise Rebîa kabilesinin bir koludur. Bunlardan hareketle Tağlib'e mensup olup Beled'de yaşayan ailenin V. (XI.) yüzyıldan önceki bir tarihte Şam'a (Dimaşk) göç ettiği söylenebilir. Biyografik bilgilerden, önce şehrin kuzeydoğusundaki Bâbü Tûmâ bölgesinde, daha sonra ise kuzeybatısındaki Cebelikâsiyûn'un yamaçlarında yerleştiği anlaşılan Benî Sasrâ'nın buralarda aile kabristanları da vardır.

Kaynaklarda V. (XI.) yüzyılın ilk yarısından önce ve IX. (XV.) yüzyıldan sonra hiçbir üyesinin biyografisine rastlanmaması, ailenin en meşhur şahsiyetlerinin bu tarihler arasında yaşadığı fikrini vermektedir. Söz konusu dönemin ilim hayatı ve devlet yönetiminde belli bir ağırlığı olduğu anlaşılan Benî Sasrâ'ya mensup kişilerin zaman zaman Kahire'ye davet edilerek mal varlıklarına el konulması, ekonomik güçlerinin iktidarı rahatsız edecek boyutlara ulaştığını düşündürmektedir. Aile fertlerinin tamamı Şâfiî mezhebine mensuptur.

Benî Sasrâ ailesinin tanınmış bazı simaları şunlardır:

1. **Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin b. Sasrâ** (ö. 467/1074). Dimaşklı hadis hâfızı Temmâm er-Râzî başta olmak üzere birçok hadisçiden rivayette bulundu. Kendisinden de Hatîb el-Bağdâdî, kızından torunu İbnü'l-Ekfânî gibi âlimler hadis nakletti. İbn Asâkir onun *sika** bir râvi olduğunu söylemektedir. 23 Muharrem 467'de (18 Eylül 1074) Dimaşk'ta öldü (İbn Asâkir, XII, 24; Zehebî, *el-İber*, II, 323; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 100; İbnü'l-İmâd, III, 329).

2. **Ebü'l-Berekât Mahfûz b. Hasan b. Muhammed** (ö. 545/1151). 465 (1072-73) yılında doğdu. Benî Sasrâ ailesi onun soyundan gelenlerle devam etti. Sasrâ'ya dayanan soy şeceresi şöyledir: Mahfûz

b. Hasan b. Muhammed b. Hasan b. Ahmed b. Hüseyin b. Sasrâ. Nasr b. Ahmed el-Hemedânî'den hadis dinledi. Kendisinden de torunu Ebü'l-Mevâhib ve İbn Asâkir'in oğlu Kâsım rivayette bulundu. İbn Asâkir de ondan Bâbü Tûmâ'daki evinde bir hadis işittiğini söylemektedir. 18 Zilhicce 545'te (7 Nisan 1151) vefat etti ve Bâbü Tûmâ aile kabristanına defnedildi (İbnü'l-Kalânîsî, s. 484; İbn Asâkir, XVI, 285; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XXI, 267; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 304).

3. **Sâinüddin Ebü'l-Ganâim Hibetullah b. Mahfûz b. Hasan** (ö. 563/1168). 511'de (1117) Dimaşk'ta doğdu. Kur'an'ı ezberledi. Dimaşk, Mekke ve Medine'de kıraat âlimi Ebü Muhammed Hibetullah b. Ahmed b. Tâvûs el-Bağdâdî, Yahyâ b. Bîrîk, Cemâlülislâm Ebü'l-Hasan Ali b. Müsellem es-Sülemî gibi âlimlerden hadis, fıkıh ve kıraat okudu. Yirmi yaşında iken kadılık yaptı. Dimaşk, Mekke ve Medine'de hadis rivayetinde bulundu. İbnü'l-İmâd onun sâlih ve sika bir kişi olduğunu söylemektedir. Cemâziyelâhir 563'te (Mart 1168) Dimaşk'ta vefat etti ve Bâbü Tûmâ aile kabristanına defnedildi (Münzirî, III, 241, 533; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XXI, 266; İsnevî, II, 143-144; İbnü'l-İmâd, IV, 210).

4. **Bahâeddin Ebü'l-Mevâhib Hasan b. Hibetullah b. Mahfûz** (ö. 586/1190). Kur'an ve hadis hâfızı olan Ebü'l-Mevâhib 537'de (1142-43) Dimaşk'ta doğdu. Bağdat, Dimaşk, Halep, Hama, Hemedan, İsfahan, Kudüs, Musul, Tebriz ve Tıkrît gibi şehirlerde dedesi Mahfûz, İbnü'l-Kalânîsî, İbn Sa'dûn el-Kurtubî, İbn Sâtîl ve Nasrullah b. Muhammed el-Massîsî başta olmak üzere birçok âlimden hadis dinledi. Uzun süre ilminden faydalandığı hocası İbn Asâkir'den birçok rivayette bulundu. Oğlu Sâlim ve İbnü'd-Dübey-sî gibi âlimler de kendisinden hadis nakletti. İbnü'd-Dübey-sî onun sika olduğunu söylemektedir. Zehebî'nin on altı cüz hacminde olduğunu söylediği *Mu'cemü's-şüyûh* ile *Fezâ'ilü's-şahâbe*, *Fezâ'ilü Beyti'l-makdis*, *Avâlî İbn 'Uyeyne* ve *Rubâ'ıyyâtü't-tâbi'in* gibi bazı eserler kaleme almış olup bunların günümüze ulaştığı bilinmemektedir. Dimaşk'ta vefat eden Ebü'l-Mevâhib, Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına (Türbetüssasriyye) defnedildi (İbnü'd-Dübey-sî, XV, 169; Münzirî, I, 146-148; İbn Kudâme el-Makdisî, IV, 134-136; Zehebî, *el-İber*,

III, 91-92; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, XXI, 264-266; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1358-1360; Safedî, XII, 292-294; Yâfiî, III, 432; Süyûtî, s. 482; İbnü'l-İmâd, IV, 285; *İzâhu'l-meknûn*, I, 547; II, 130, 196, 509; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 279; Kettânî, s. 99, 159; Münecid, s. 57).

5. **Şemseddin Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Hibetullah b. Mahfûz** (ö. 626/1228). Bahâeddin Ebü'l-Mevâhib'in kardeşi olup 530'lu (1135) yıllarda Dimaşk'ta doğdu. İbn Ebü Asrûn'dan Şâfiî fıkıh tahsil etti. Bağdat, Dimaşk, Halep ve Mekke'de babası, dedesi Mahfûz b. Sasrâ, anne tarafından dedesi Ebü'l-Mekârim Abdülvâhid b. Hilâl ve Ebü'n-Necîb es-Sühreverdi ile Sibtü'l-Hayyât'ın da aralarında bulunduğu yüzlerce âlimden hadis dinledi. Hocalarının biyografilerini derlediği on yedi cüz hacminde bir eseri olduğu bilinmektedir. Kendisinden Münzirî, Ziyâeddin el-Makdisî ve İbnü's-Sâbûnî gibi meşhur âlimler rivayette bulundu. 23 Muharrem 626'da (22 Aralık 1228) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi (Münzirî, III, 240-241; Zehebî, *el-İber*, III, 197; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, XXII, 282-284; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 621-630*, s. 228-230; Safedî, XIII, 80; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 272; İbnü'l-İmâd, V, 118-119).

6. **Eminüddin Ebü'l-Ganâim Sâlim b. Hasan b. Hibetullah** (ö. 637/1240). Beş yaşında iken babasıyla birlikte ilim yolculuğuna çıktı. Kur'an'ı ezberledi. Devrinin âlimlerinden Şâfiî fıkıh okudu, ayrıca hadis ve edebiyat dersleri aldı. İbn Münkız ve İbn Sâtîl gibi birçok âlimden hadis dinledi. Kendisinden de Ebü'l-Mehâmid İsmâil b. Hâmid el-Kûsî ve Zekiyyüddin Ebü Abdullah Muhammed b. Yûsuf el-Birzâlî gibi âlimler rivayette bulundu. Yetim çocukların gözetimi, miras ve sağlık işleri gibi çeşitli kamu hizmetlerinden sorumlu devlet memurluğu görevinde de bulundu. Altmış yaşında iken 3 Cemâziyelâhir 637'de (1 Ocak 1240) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi. Aşağıda 7, 8 ve 9. sıralarda biyografileri verilen üç âlim onun oğullarıdır (Münzirî, III, 533; Zehebî, *el-İber*, III, 229-230; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, XXIII, 60-61; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 631-640*, s. 306-307; Safedî, XV, 79-80; İbnü'l-İmâd, V, 184).

7. **Bahâeddin Ebü'l-Mevâhib Hasan b. Sâlim b. Hasan** (ö. 664/1265). Ebü'l-Yümn

el-Kindî ve Ömer b. Muhammed b. Taberzed'den hadis dinledi. Kendisinden de kardeşinin oğlu kadı Necmeddin Ahmed b. Muhammed ve Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî gibi âlimler rivayette bulundu. Altmış altı yaşında iken 4 Saffer 664'te (15 Kasım 1265) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi (Zehebî, *el-İber*, III, 310-311; Safedî, XII, 25; İbnü'l-İmâd, V, 316).

8. Şerefeddin Ebû Muhammed Abdurrahman b. Sâlim b. Hasan (ö. 664/1266). Ebû'l-Yümn el-Kindî, Ömer b. Muhammed b. Taberzed ve Hanbel b. Abdullah er-Ruşâfî'den hadis dinledi. Kendisinden de kardeşinin oğlu kadı Necmeddin Ahmed b. Muhammed rivayette bulundu. Vezirlik ve divan nâzirliği gibi çeşitli devlet görevlerinde bulundu. Altmış dokuz yaşında iken 11 Şâban 664'te (18 Mayıs 1266) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi (Zehebî, *el-İber*, III, 311; Safedî, XVIII, 148; Makrizî, I, 554; İbnü'l-İmâd, V, 316).

9. İmâdüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Sâlim b. Hasan (ö. 670/1272). 598 (1201-1202) yılında Dimaşk'ta doğdu. Suriye ve Mısır'da babasından ve Ebû'l-Yümn el-Kindî, Ömer b. Muhammed b. Taberzed, Ebû'l-Mecd Muhammed el-Kazvî'nî gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisinden de oğlu Necmeddin, Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî ve daha başkaları hadis rivayet etti. Kadılık yanında çeşitli dinî hizmetlerde de bulundu. Bir devlet ve ilim adamı olarak idareciler ve halk nezdinde önemli bir yeri vardı. 20 Zilkade 670'te (18 Haziran 1272) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi (Zehebî, *el-İber*, III, 321-322; Safedî, III, 84; Yâfiî, IV, 172; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 237; İbnü'l-İmâd, V, 332-333; Ziriklî, VII, 3).

10. Cemâleddin Ebû İshak İbrâhim b. Abdurrahman b. Sâlim (ö. 693/1294). Ebû Muhammed Abdurrahman'ın oğlu olup aile içinde ilminden ziyade aldığı devlet görevleriyle dikkati çekmektedir. 678'-de (1279) nâzirü'd-devâvîn olarak görevlendirildi. Ertesi yıl görevden alınarak servetinin çoğuna el konuldu. 682'de (1283) muhtesibliğe getirildi. Bir müddet sonra önceki görevine iade edildi. 687'de (1288) bazı Dimaşk eşrafı ile birlikte saltanat merkezi Kahire'ye çağrıldı. Hil'at ile taltif edilerek geri gönderilen Cemâleddin ömrünün sonuna kadar

devlet görevinde kaldı. Amcası Muhammed b. Sâlim'in hadis rivayetiyle tanınan kızı Esmâ (ö. 733/1333) ile evlendi. Muhammed (ö. 717/1318) ve Melke (ö. 749/1348) adlı iki çocukları olduğu bilinmektedir. Babası gibi çeşitli devlet görevlerinde bulunan Muhammed hac için gittiği Mekke'de ölmüş ve orada defnedilmiştir. Annesini örnek alan Melke ise hadis ilimleriyle meşgul olmuştur (Ebû'l-Fidâ, IV, 112, 113; Zehebî, *el-İber*, IV, 97-98; Safedî, VI, 46; Hüseyinî, s. 107; Yâfiî, IV, 290-291; İbn Kesîr, XIV, 86; İbn Hacer, I, 359-360; İbnü'l-İmâd, VI, 105; Kehhâle, *A'âmü'n-nisâ*, I, 63-64).

11. Emînüddin Ebû'l-Ganâim Sâlim b. Muhammed b. Sâlim (ö. 698/1299). 644 (1246) yılında doğdu. 9. sırada biyografisi verilen Ebû Abdullah Muhammed'in oğludur. Reşîd el-Attâr ve Mekki b. Allân el-Kaysî gibi âlimlerden hadis dinledi. Bir müddet kadılık yaptıktan sonra nâzirü'l-hâs ve vekilü'l-hâs tayin edildi (691/1292). Amcası İbrâhim'in ölümü üzerine nâzirü'd-devâvîn oldu. 696 (1296-97) yılında Kahire'ye davet edilerek servetinin 60.000 dirhemlik kısmına el konuldu ve son görevinden azledilip tekrar kadılıkla vazifelendirildi. Hazine ve divânü'l-kebir nâzirliği gibi görevlerde de bulundu. Hayatının sonlarında hacca gitti, dönüşünde her şeyden el çekerek evine kapandı. 18 Zilhicce 698'de (16 Eylül 1299) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi (Safedî, XV, 90-91; Makrizî, I, 882).

12. Necmeddin Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Sâlim (ö. 723/1323). Zilkade 655'te (Kasım 1257) doğdu. Ebû'l-Ganâim Sâlim'in kardeşi ve ailenin en meşhur şahsiyetidir. Daha küçük yaşta iken Reşîd el-Attâr'ın ders halkasına katıldı. Ayrıca babası, amcaları, anne tarafından dedesi Müslim b. Allân ile İbn Abdüddâim ve İbn Ebû'l-Yüsr gibi âlimlerden hadis dinledi. Meşhur Şâfiî fakihleri Firkâh ve Şemseddin el-İsfahânî'den fıkıh ve usul, Şerefeddin Ahmed b. İbrâhim el-Fezârî'den de nahiv okudu. 180 âlimden icâzet aldı. Bir müddet Divân-ı İnşâ kâtipliği yaptı ve bu arada hüsn-i hat çalıştı. Sırasıyla Âdiliyye, Emîniyye ve Gazzâliyye medreselerinde hocalık yaptı. 695'te (1295-96) kazasker olan Necmeddin, Dimaşk'ı ele geçiren Gazan Mahmud Han ile yapılan diplomatik görüşmelere katıldı (699/1299-1300). Daha sonra Dimaşk kâdikudâtlığı görevine tayin

edildi (702/1302-1303). Bunun yanı sıra öğretim faaliyetlerine de zaman ayırarak Âdiliyye, Nâsiriyye ve Atabekiyye medreselerinde ders vermeye başladığı gibi mensuplarının isteği üzerine Sûmeysâtiyye Hankahı'na da şeyhüşşüyûh oldu (716/1316). İbn Teymiyye'ye karşı başlatılan hareketin içinde de yer alan Necmeddin, iktidar tarafından bu âlime gösterilen teveccühü protesto etmek için görevinden istifa etti, ancak istifası geri çevrildi. Şiirle de ilgilenen bu âlime sağlığında ve ölümünden sonra bazı şairler tarafından methiyeler yazıldı. 16 Rebîülevvel 723'te (25 Mart 1323) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'daki aile kabristanına defnedildi (Zehebî, *el-İber*, IV, 40, 51, 66-67; Kütübî, I, 125-127; Yâfiî, IV, 270; Sübkî, IX, 20-22; İbn Kesîr, XIV, 106-107; İbn Kâdî Şühbe, II, 249-251; İbn Hacer, I, 263-264; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, IX, 258; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfiî*, II, 97-99, 384; Nuaymî, I, 132-133; İbnü'l-İmâd, VI, 59; Şevkânî, I, 106-107; Ziriklî, I, 214).

13. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Necmeddin Ahmed (ö. 801/1398-99 [?]). Hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan bu âlim, 786-799 (1384-1397) yılları arasındaki döneme ait Dimaşk tarihini ihtiva eden *ed-Dürretü'l-muğî'e fi'd-devleti'z-Zâhiriyye* adlı eseriyle tanınmaktadır. Bu eserin günümüze kadar gelen tek yazma nüshası (Bodleian Library, Laud Or., MS. nr. 112) üzerindeki "Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Necmeddin Ahmed" şeklindeki kayıttan onun ya 12. sırada biyografisi verilen Necmeddin Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed'in ya da yine Mahfûz'un soyundan gelen Necmeddin Ahmed b. Muhammed b. Hasan'ın (ö. 713/1313) torunu olduğu anlaşılmaktadır. *ed-Dürretü'l-muğî'e*'yi İngilizce'ye tercüme edip orijinal metniyle birlikte neşreden (Berkeley 1963) W. Brinner'e göre Necmeddin Ebû'l-Abbas Ahmed'in torunu olması ihtimali daha kuvvetlidir. Yine eserin ihtiva ettiği dönemi göz önüne alan Brinner, müellifinin 800 veya 801 yılında vefat etmiş olabileceğini düşünmektedir. Müellifin *ed-Dürretü'l-muğî'e*'de yaptığı atıflardan, günümüze kadar ulaşmayan *Dürerü'l-efkâr fi ğarâ'ibi'l-ağbâr* adında bir başka eseri daha bulunduğu anlaşılmaktadır (*A Chronicle of Damascus 1289-1397*, mütercimnin önsözü, I, s. VII-XXVI; İbn Hacer, I, 261-262; Brinner, VII/2, s. 190, 193-194).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 484; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XII, 24; XVI, 285; İbnü'd-Dübeysî, *Zeylû Târîhi Bağdâd* (*Târîhu Bağdâd* içinde), Beyrut 1405/1985, XV, 169; Münzirî, *et-Tekmilê*, I, 146-148; III, 240-241, 533; Ebü'l-Fidâ, *Târîh*, IV, 112, 113; İbn Kudâme el-Makdisî, *‘Ulemâ’ü'l-hıfâz*, II, 149-151; IV, 134-136; Zehebî, *el-‘İber*, II, 323; III, 91-92, 197, 229-230, 310-311, 321-322, 374; IV, 40, 51, 66-67, 97-98; a.mlf., *A'lâmü'n-nübela'*, XXI, 264-267; XXII, 282-284; XXIII, 60-61; a.mlf., *Tezkiretü'l-hıfâz*, IV, 1358-1361; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 621-630* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Bağdad 1397/1977, s. 228-230; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: şene 631-640 h.* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Bağdad 1397/1977, s. 306-307; a.mlf., *el-Müştebeḥ*, I, 115; Safedî, *el-Vâfi*, III, 84; VI, 46; XII, 25, 292-294; XIII, 80; XV, 79-80, 90-91; XVIII, 148; Kütübî, *Fevâidü'l-Vefeyât*, I, 125-127; Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî, *Zeylû Tezkireti'l-hıfâz*, Haydarâbâd 1376/1956 — Beyrut, tir. (Dârü l-hıyâti't-türâsî'l-Arabî), s. 107; Yâfîf, *Mr'atü'l-cinân*, Haydarâbâd 1334-39, III, 432; IV, 163, 172, 270, 290-291; Sübkî, *Ṭabaḳât*, IX, 20-22; İsnvî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, II, 143-144; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIV, 86, 106-107; Muhammed b. Muhammed b. Sasrâ, *A Chronicle of Damascus 1389-1397* (trc. William M. Brinner), Berkeley 1963, mütercimnin önsözü, I, s. VII-XXVI; Makrîzî, *Kitabü's-Sülûk*, I, 554, 604, 882; II, 242; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, II, 249-251; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, I, 261-262, 263-264, 359-360; IV, 359; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 100, 304, 380; VI, 112, 272, 316; VII, 237; VIII, 36; IX, 258; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, I, 59, 229; II, 97-99, 384; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-hıfâz* (Ömer), s. 482; Abdülkâdir b. Muhammed en-Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 132-133; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 329; IV, 210, 285; V, 118-119, 184, 316, 332-333, 418; VI, 59, 105; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 106-107; Brockelmann, *GAL*, II, 36; İzzâhu'l-meknân, I, 547; II, 130, 196, 509; Hediyyetü'l-‘arîfîn, I, 279; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 214; II, 241; VII, 3; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, III, 301; a.mlf., *A'lâmü'n-nisâ'*, I, 63-64; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 99, 159; *el-Ĥâmûsü'l-İslâmî*, IV, 271; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errifîne'd-Dimaşkiyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 57, 220; W. M. Brinner, "The Banû Sasrâ: A Study in the Transmission of a Scholarly Tradition", *Arabica*, VII/2, Leiden 1960, s. 167-195; BSOAS, XXVIII (1965), s. 389.

CENGİZ KALLEK

BENİN

Batı Afrika'da
İslâm Konferansı Teşkilâtı
üyyesi olan bir ülke.

1975'e kadar adı Dahomey olan Benin Halk Cumhuriyeti (République Populaire du Bénin) güneyde Atlas Okyanusu, doğuda Nijerya, batıda Togo ve kuzeyde Burkina Faso ve Nijer Cumhuriyeti'yle sınırlıdır. Yüzölçümü 112.622 km², nüfu-

su 4.592.000 (1989), başşehri Porto Novo'dur. Önemli şehirleri Kotonu (Cotonou), Abomey, Uida (Ouidah), Cugu (Djougou) ve Saraku (Sarakou) olup fiziki bakımdan küçük, ekonomik bakımdan fakir, siyasi bakımdan ise istikrarsız bir ülkedir.

Fiziki ve Beşerî Coğrafya. Togo ile Nijerya arasına sıkışmış bir ülke olan Benin 125 km. uzunluğunda bir kıyı şeridinde sahiptir. Kıydan kuzeye doğru gidildikçe doğu ile batı arasındaki mesafe 9. paralelden itibaren birden genişler ve Natitngu dağı hizasında 325 kilometreye ulaşır. Ülkenin en güney noktası ile en kuzey noktası arasındaki uzaklık 700 km. kadardır.

Benin coğrafi bakımdan üç ana bölgeye ayrılır. Bunlardan düz ve kumlu arazilere sahip olan kıyı bölgesi, birbirine kanallarla bağlanmış lagün ve göllerle kaplıdır. Alüvyonlu ve verimli toprakların bulunduğu bir ova görünümünde olan kıyı bölgesinin kuzeydoğusu Nijer ırmağı havzasına doğru alçalırken kuzeybatısı Atakora dağlık kütesine doğru yükselir. Kıydan 50 km. içeride aşınmaya uğramış alçak tepeler görülür. Verimli killi toprakların ve yüksekliği fazla olmayan kesimlerin oluşturmuş olduğu orta bölge bir plato görünümündedir. Göçüklerde geniş bataklıklara rastlanan ve 230 metreye kadar yükselen bu bölgede Abomey, Zagnanado, Ketou, Adekambio gibi yerleşim merkezleri bulunmaktadır. Benin'in kuzey bölgesi, Togo'daki dağ silsilesinin bir devamı olan alçak yükseltili Atakora dağlık kütesiyle kuzeydoğudaki Nijer düzlüklerinden oluşur.

Benin akarsu bakımından zengin sayılır. Atakora ve Ndali-Bimbereke dağlarından doğan çeşitli akarsuların bir kısmı kıyı bölgesindeki lagün ve göllere dökülürken bir kısmı da kuzeye doğru akarak Nijer ve Olta nehirlerine katılır. Ülkenin en uzun ırmağı olan Ueme (Oueme, 450 km.) ile Sô ırmağı sularını Porto Novo yakınlarındaki Nokoue lagününe boşaltırlar. Togo topraklarından doğan Koufe (Couffo) Aheme yakınlarındaki lagüne dökülürken Cugu dağlarından doğan Mono nehri Togo topraklarına girer ve burada denize ulaşır. Volta nehri havzasında Kouande, Kiatiko, Kara, Kopargo, Keran gibi irili ufaklı çok sayıda akarsu batıya doğru akarak Gana topraklarına ulaşır ve Oti nehriyle birleşir. Diğer taraftan Nijer düzlüğünü sulayan Makrou, Alibori ve Sota akarsuları da kuzeye doğru akarak Nijer nehriyle birleşirler.

Muson etkisinden uzak kalan Benin'in kıyı bölgesinde ekvatorial iklim görülür. Yıllık ortalama yağış miktarı ülkenin güneyinde 1300 milimetreye ulaşırken kuzeye doğru gidildikçe düşer. Yağmur mevsimi kuzeyde mayıstan eylüle kadar sürerken güneyde marttan hazirana ve eylülün kasıma kadar devam eder. Güney bölgesinde yıllık ortalama sıcaklık 25-27 derece arasında değişir.

Bitki örtüsü bakımından verimli topraklara sahip olan ülkenin güneyi yağ palmiyesi, hindistan cevizi ve maun ağaçlarıyla kaplıdır. İçerilere doğru gidildikçe arazinin verimliliği düşer ve ormanlık sahalar azalarak savan halini alır. Akarsu kenarları ile Atakora dağlık kütesinde ormanlara rastlanır. Ülkenin kuzey sınırına yakın bölgelerde Sahel tipi bozkırlar hâkim yer tutar.

Nüfus. Ülkenin 4.5 milyonu aşan nüfusu çeşitli etnik gruplardan meydana gelmiş olup en kalabalık grubu güney ve orta bölgelerde yaşayan Fonlar meydana getirir. Nijerya sınırına yakın bölgelerde Yorubalar, güneydoğu ve güney-

Benin

